

Бортняк К. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2135-3820>

Добрянська Н. В.,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових та гуманітарних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-0409>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ І ВІЙСЬКОВИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація. У статті висвітлюються окремі питання правового регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів у контексті реалізації права на інформацію під час воєнного стану та ведення бойових дій. Автором доведено, що в умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання свободи слова, відкритості інформації та безпеки держави набувають особливого значення. Установлено, що з одного боку, суспільство має право отримувати достовірну, оперативну й повну інформацію про перебіг подій та діяльність органів публічної влади, з іншого – держава зобов'язана забезпечити захист військової таємниці, життя та здоров'я учасників бойових дій, а також запобігати поширенню дезінформації. Аргументовано, що найскладнішим завданням законодавця є досягнення балансу між указаними двома завданнями.

У статті також визначається зміст, особливості і межі реалізації права на інформацію журналістами та військовими кореспондентами у зоні бойових дій, а також проведено аналіз правового механізму, який регламентує їхню професійну діяльність у надзвичайних умовах. Автором проаналізовано національне законодавство України, а також міжнародно-правові стандарти свободи слова, на підставі чого зроблено висновок про особливості правового статусу журналістів та військових кореспондентів.

Окрему увагу автором приділено питанню правового статусу військових кореспондентів, порядку акредитації журналістів у зоні бойових дій, їхнім правам і обов'язкам, а також відповідальності за розголошення інформації, що може зашкодити обороноздатності держави. У статті обґрунтовується необхідність удосконалення нормативної бази та створення єдиних стандартів комунікації між військовими структурами й представниками медіа з метою забезпечення балансу між свободою слова, правом суспільства на достовірну інформацію та інтересами національної безпеки України.

Ключові слова: воєнний стан, право на інформацію, медіа, військові кореспонденти, зона бойових дій.

Постановка проблеми. Сучасні умови воєнного стану в Україні актуалізують необхідність переосмислення правових засад реалізації права на інформацію. Поширення суспільно

важливих відомостей, зокрема про хід бойових дій, гуманітарну ситуацію чи наслідки військової агресії, є ключовим елементом функціонування демократичної держави. Водночас відкритість інформації має межі, визначені потребами національної безпеки, захисту державної таємниці та персональних даних. У цьому контексті особливе значення має діяльність журналістів і військових кореспондентів, які є посередниками між армією, державними структурами та громадськістю.

Проблема правового регулювання журналістської діяльності у зоні бойових дій полягає у відсутності чіткої та комплексної системи правових норм, що визначали б межі допустимої поведінки журналістів, їхні права, гарантії захисту та відповідальність за можливі порушення. Наявна нормативна база лише частково охоплює специфіку інформаційної діяльності під час воєнного стану, залишаючи прогалини у питаннях акредитації, взаємодії з військовими підрозділами, контролю за дотриманням стандартів безпеки та етики. Тому постає необхідність наукового аналізу правового статусу журналістів і військових кореспондентів, визначення меж реалізації їхнього права на інформацію та розроблення напрямів удосконалення законодавства відповідно до сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі питання, пов'язані із правовим регулюванням діяльності представників медіа у зоні бойових дій, досліджували такі науковці, як В. І. Дяченко, О. Б. Горова А. Ю. Кірик, Г. Красноступ, В. В. Манько, О. Л. Скutelьник, В. Улибін та ін. Водночас, аналіз наукових робіт цих та інших науковців показує, що недостатньо дослідженими залишаються питання щодо забезпечення ефективного правового регулювання взаємодії між журналістами й збройними силами України (далі – ЗСУ) в аспекті дотримання принципів інформаційної безпеки. Також недостатньо опрацьованими є етичні стандарти поведінки журналістів щодо публікації шокуючих кадрів, свідчень про злочини війни або втрат серед цивільних тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз правового регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів у зоні бойових дій як форми реалізації пра-

ва на інформацію, визначення меж і особливостей здійснення цього права в умовах воєнного стану, а також обґрунтування напрямів удосконалення національного законодавства з метою забезпечення балансу між свободою слова, правом суспільства на достовірну інформацію та інтересами національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах повномасштабної війни право на інформацію набуває особливого значення як інструмент забезпечення прозорості, довіри суспільства та стійкості держави. Водночас зростає потреба у правовому врегулюванні діяльності журналістів і військових кореспондентів, адже саме вони формують інформаційну картину війни, впливаючи на громадську думку, моральний стан суспільства та міжнародну підтримку України.

Правове регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів у зоні бойових дій в Україні ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, які визначають як загальні засади реалізації права на інформацію, так і спеціальні правила поведінки медійних працівників в умовах воєнного стану.

Основним документом у цій сфері є Конституція України [1], зокрема стаття 34, яка гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію. Проте частина друга цієї статті прямо передбачає можливість обмеження цих прав законом – зокрема, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку. Таким чином, уже на конституційному рівні закріплюється принцип балансу між відкритістю інформації та захистом безпеки держави.

Ключову роль у регулюванні цієї сфери інформаційних прав відносин також відіграє Закон України «Про інформацію», який визначає основні принципи інформаційних відносин і статус учасників інформаційної діяльності. У контексті теми дослідження особливе значення мають статті, що встановлюють права журналістів на доступ до інформації, обов'язок поширювати достовірні відомості та заборону зловживання правом на інформацію. Закон також передбачає можливість обмеження доступу до певних відомостей у разі, якщо їх розголошення може завдати шкоди обороноздатності або безпеці держави [2].

Важливим доповненням до вищезгаданого є Закон України «Про доступ до публічної інформації», який регулює порядок отримання інформації від органів державної влади. Він встановлює процедури подання запитів, строки надання відповідей і підстави для відмови у доступі [3]. У воєнний період такі обмеження можуть стосуватися матеріалів, що містять відомості про розташування військових частин, пересування техніки або проведення військових операцій тощо.

Особливе місце посідає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4], який визначає правові підстави запровадження спеціального режиму, а також можливі тимчасові обмеження конституційних прав громадян, у тому числі права на інформацію.

У цьому контексті журналістська діяльність може регламентуватися додатковими приписами військового командування та органів державної влади, спрямованими на недопущення витоку чутливих даних. Зокрема, 3 березня 2022 року прийнято наказ Головнокомандувача ЗСУ № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного

стану», яким визначено алгоритм роботи з акредитованими представниками медіа під час дії правового режиму воєнного стану, перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, порядок акредитації представників медіа під час дії правового режиму воєнного стану тощо [5].

Окрім того, Управлінням зв'язків з громадськістю ЗСУ у 2024 році підготовлено Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану [6].

Діяльність журналістів також регулюється Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», який визначає їхній правовий статус і гарантії безпеки під час виконання професійних обов'язків [7]. У воєнний період ці гарантії набувають особливої ваги, оскільки журналісти фактично виконують функції, близькі до військової служби – працюють у небезпечних умовах, документують події на передовій, стають об'єктами ризику.

Не менш важливим у контексті правового регулювання діяльності журналістів у зоні бойових дій є Закон України «Про медіа», який систематизував законодавство про інформаційні відносини та замінив низку застарілих актів [8]. Цей Закон уперше комплексно врегулював питання діяльності медіа в цифровому середовищі, запровадив класифікацію медіасуб'єктів і визначив особливі вимоги до поширення інформації під час воєнного стану.

В аспекті правового регулювання статусу воєнних журналістів та кореспондентів він відіграє ключову роль, оскільки встановлює стандарти достовірності, прозорості джерел та відповідальності редакцій за контент, що поширюється в умовах збройного конфлікту. Закон містить прямі норми, які забороняють поширення матеріалів, що містять пропаганду агресії, виправдання окупації або дискредитацію ЗСУ, а також передбачає можливість тимчасового обмеження діяльності окремих медіа у разі загрози національній безпеці. Окрім того, вказаний Закон унормовує діяльність військових кореспондентів через вимогу дотримання журналістських стандартів та етичних принципів навіть у зоні бойових дій, що сприяє формуванню відповідальної інформаційної політики держави.

На міжнародному рівні орієнтиром для національного законодавства виступають Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10) [9] та рекомендації Ради Європи щодо забезпечення свободи вираження поглядів у кризових ситуаціях (наприклад, Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи №CM/Rec (2016)1 «Про захист й заохочення права на свободу вираження поглядів та право на приватне життя стосовно мережевого нейтралітету» [10]). Ці документи визнають право журналістів на доступ до інформації, але водночас допускають обмеження цього права у випадках, коли це необхідно для захисту безпеки держави або життя людей.

В аспекті міжнародно-правового регулювання журналістської діяльності в умовах ведення активних бойових дій, деякі науковці порушують питання про недостатню захищеність таких кореспондентів. Зокрема, зауважують, що у разі, якщо військовий кореспондент потрапляє до рук ворога, він може отримати статус військовополоненого нарівні з військовослужбовцями, яких супроводжує, що надає йому певні права щодо

умов утримання, лікування та здійснення релігійних обрядів. Водночас міжнародне право переважно прирівнює журналістів до цивільних осіб, іноді – до військовополонених, однак таке прирівнювання, на думку вчених, не враховує специфіки їхньої діяльності у зонах бойових дій, тож воєнні кореспонденти фактично не мають особливого правового статусу, попри підвищений ризик їхньої роботи [11, с. 377].

Необхідно підтримати висловлену думку та зазначити, що одним з нагальних правових недоліків є відсутність спеціального правового статусу для військових журналістів та кореспондентів.

На підставі аналізу наведених вище нормативно-правових актів можна визначити такі особливості правового статусу військових кореспондентів в Україні, які відрізняють їх від інших учасників інформаційних правовідносин і визначають специфіку реалізації права на інформацію в умовах воєнного стану:

1) військові кореспонденти мають подвійний правовий статус – вони є одночасно журналістами (суб'єктами інформаційних правовідносин) і учасниками спеціального режиму діяльності, встановленого військовим командуванням;

2) доступ до зони бойових дій для військових кореспондентів здійснюється виключно на підставі акредитації, яка є формою державного контролю та засобом гарантування безпеки журналіста;

3) діяльність військових журналістів обмежується принципом пріоритету національної безпеки, що означає необхідність дотримання режиму секретності та заборону публікації інформації, здатної поставити під загрозу життя військовослужбовців або хід операцій;

4) військові кореспонденти користуються підвищеними гарантіями професійного захисту, закріпленими у Законах «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» і «Про медіа» та ін.;

5) етичний компонент є невід'ємною частиною їхнього статусу.

При цьому слушно видається думка В. Улибіна про те, що в Україні не існує сталого формального документу, який би регулював всі аспекти професійної журналістської діяльності в умовах воєнного стану, зокрема роботи з жертвами воєнних злочинів чи людьми, які постраждали внаслідок військової агресії. Натомість, як правильно звертає увагу вчений, існують загальноприйняті міжнародні, національні, крайові та редакційні стандарти журналістики, які визначають критерії, принципи та правила для професійної діяльності журналістів і засобів масової комунікації, однак жоден із них не має вичерпного визначення етичних стандартів роботи журналіста під час воєнного стану та з людьми, що постраждали внаслідок військової агресії [12, с. 101].

Розкриваючи питання щодо правового регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів у контексті реалізації права на інформацію під час воєнного стану, необхідно погодитися з думкою науковців, які звертають увагу на те, що забезпечення свободи слова і захист національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні є двома важливими цілями під час удосконалення правового регулювання діяльності блогерів та інших медіаучасників. Необхідність дотримання цього балансу, як вважає Г. Красноступ, полягає у створенні ефективного правового механізму, який би забезпечував свободу вираження

думок блогерів, але водночас запобігав поширенню дезінформації та забороненої законом інформації, що може шкодити національній безпеці [13, с. 150].

Проблематика досягнення балансу між суспільним інтересом у доступі до правдивої інформації та необхідністю її обмеження в умовах воєнного стану є однією з ключових у сфері сучасного інформаційного права. Вона виявляється у низці суперечностей між демократичними принципами відкритості та вимогами національної безпеки, що набувають особливої гостроти в період збройної агресії проти України.

Передусім, необхідно вказати на відсутність чітких меж між «суспільно важливою» та «чутливою» інформацією створює ризики як для держави, так і для журналістів. У багатьох випадках складно визначити, чи становить публікація певних даних загрозу безпеці, особливо коли йдеться про інформацію з відкритих джерел. Наявна нормативна база не містить вичерпних критеріїв, що призводить до неоднозначного тлумачення понять «державна таємниця» або «військова інформація з обмеженим доступом».

До того ж практична реалізація принципу пропорційності обмежень залишається складним завданням. Навіть законні обмеження права на інформацію мають бути необхідними, обґрунтованими й тимчасовими, проте в реальних умовах війни вони часто застосовуються довше або ширше, ніж цього вимагає ситуація. Така тенденція може створювати ризики для свободи слова та незалежної журналістики.

Окрім того, варто вказати на існування певних етичних дилем журналістської діяльності, зокрема, чи має журналіст публікувати інформацію, яка може вплинути на бойовий дух населення або розкрити деталі військових операцій. Брак єдиних професійних стандартів поведінки в умовах війни ускладнює ухвалення рішень, а помилки можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки.

Отже, головна проблема полягає у пошуку оптимального співвідношення між відкритістю інформаційного простору та захистом державних інтересів, коли право суспільства знати не суперечить праву держави на безпеку. Розв'язання цієї дилеми потребує чіткого нормативного врегулювання меж обмеження інформації, розвитку культури інформаційної відповідальності та посилення взаємодії між військовими структурами, державними органами та медіа.

Розробляючи пропозиції щодо удосконалення правового регулювання журналістської діяльності в умовах ведення бойових дій, деякі науковці пропонують підвищити захист журналістів під час небезпечних відряджень шляхом присвоєння їм особливого статусу. Зокрема, В. І. Дяченко вважає, що стосовно таких осіб має діяти особливий юридичний режим [14, с. 212].

Видається, що перспективи вдосконалення правового регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів у зоні бойових дій в Україні безпосередньо пов'язані з потребою адаптації національного законодавства до сучасних викликів інформаційної безпеки та міжнародних стандартів свободи слова. На основі проведеного аналізу можна виокремити такі напрями удосконалення у цій сфері:

1) систематизація та конкретизація правового статусу військових кореспондентів, адже чинне законодавство лише фрагментарно визначає їхні права, обов'язки та гарантії захисту. З огляду на це, доцільно закріпити в єдиному нормативно-пра-

вовому акті спеціальний розділ, присвячений журналістській діяльності в умовах воєнного стану, де були б чітко визначені процедури акредитації, правила взаємодії з військовими підрозділами, вимоги до розголошення відомостей і відповідальність за порушення режиму секретності. Це дозволить уникнути колізій між законами та підзаконними актами й забезпечить однакове застосування норм на практиці;

2) удосконалення механізмів гарантування безпеки, соціального та правового захисту журналістів, які працюють у зоні бойових дій. Доцільно створити спеціальну державну програму або міжвідомчий координаційний центр, який опікувався б питаннями страхування, психологічної підтримки, юридичної допомоги та репатріації поранених або полонених журналістів. Важливо також забезпечити дієвий моніторинг порушень прав журналістів і розробити процедури оперативного реагування у випадках загрози їхньому життю чи здоров'ю.

Отже, удосконалення законодавства у сфері правового регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів має відбуватися у напрямі чіткішої правової визначеності, посилення системи захисту журналістів та формування відповідальної інформаційної культури.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що правове регулювання діяльності журналістів і військових кореспондентів в Україні є складним і багаторівневим інститутом, який поєднує норми конституційного, інформаційного та військового права. У сучасних умовах воєнного стану право на інформацію зберігає свій демократичний зміст, однак реалізується з урахуванням вимог національної безпеки, захисту державної таємниці та життя громадян.

Встановлено, що нормативно-правову основу цього інституту становлять Конституція України, закони «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про медіа», «Про правовий режим воєнного стану», а також підзаконні акти, які регламентують порядок акредитації журналістів у районах бойових дій. Сукупність цих документів формує правове поле, в межах якого здійснюється інформаційна діяльність під час війни. Водночас окремі аспекти, зокрема питання взаємодії журналістів з військовими структурами, визначення меж публічності оперативних даних і гарантії безпеки медійників, залишаються недостатньо врегульованими.

Правовий статус військових кореспондентів має комплексний характер: вони користуються всіма правами журналістів, але водночас підпорядковуються особливому режиму військової безпеки. Їхня діяльність вимагає дотримання принципу пропорційності між правом суспільства знати й обов'язком захищати національні інтереси. Військові кореспонденти виконують функцію суспільного контролю, документують перебіг війни, сприяють формуванню історичної пам'яті, однак повинні діяти з усвідомленням наслідків кожного оприлюдненого повідомлення.

До головних проблем досягнення балансу між відкритістю інформації та вимогами безпеки належать відсутність чітких критеріїв «чутливості» інформації, надмірна закритість офіційних джерел, ризики цензури, етичні дилеми журналістської практики та загрози дезінформації. Подолання цих проблем потребує подальшої кодифікації інформаційного законодавства, вироблення єдиних стандартів воєнної журналістики, а також налагодження конструктивного діалогу між медіа, військовими структурами й державними органами.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану: наказ головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73. URL : <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>.
6. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану: Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. 2024. URL : <https://mod.gov.ua/prescentr/otrimati-akreditacziyu-zsu>.
7. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): міжнародний документ від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
10. Recommendation CM/Rec(2016)1 of the Committee of Ministers to member States on protecting and promoting the right to freedom of expression and the right to private life with regard to network neutrality. Adopted by the Committee of Ministers on 13 January 2016, at the 1244th meeting of the Ministers' Deputies. URL : [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805c1e59%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805c1e59%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).
11. Кірик А. Ю. Правовий статус журналістів під час збройних конфліктів. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 374–379.
12. Улибін В. Етичні аспекти роботи журналіста в умовах воєнного стану. *Integrated communications*. 2023. № 1(15). С. 95–103.
13. Красноступ Г. Блогери: статус, засади діяльності та відповідальності під час правового режиму воєнного стану. *Право України*. 2023. № 10(9). С. 138–151.
14. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 210–214.

Bortniak K., Dobrianska N. Legal regulation of the activities of journalists and war correspondents as the exercise of the right to information in a combat zone

Summary. The article highlights certain issues of legal regulation of the activities of journalists and war correspondents in the context of exercising the right to information during martial law and hostilities. The author proves that in conditions of full-scale armed aggression against Ukraine, the issues of freedom of speech, openness of information and state security acquire special importance. It is established that, on the one hand, society has the right to receive reliable, prompt and complete information about the course of events and the activities of public authorities, on the other hand, the state is obliged to ensure the protection of military secrets, the life and health

of participants in hostilities, as well as to prevent the spread of disinformation. It is argued that the most difficult task of the legislator is to achieve a balance between the two tasks. The article also defines the content, features and limits of the exercise of the right to information by journalists and war correspondents in the combat zone, and also analyzes the legal mechanism that regulates their professional activities in emergency conditions. The author analyzed the national legislation of Ukraine, as well as international legal standards of freedom of speech, on the basis of which a conclusion was made about the peculiarities of the legal status of journalists and war correspondents.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

The author paid special attention to the issue of the legal status of war correspondents, the procedure for accreditation of journalists in the combat zone, their rights and obligations, as well as responsibility for the disclosure of information that may harm the defense capability of the state. The article substantiates the need to improve the regulatory framework and create uniform standards of communication between military structures and media representatives in order to ensure a balance between freedom of speech, the right of society to reliable information and the interests of national security of Ukraine.

Key words: martial law, right to information, media, war correspondents, combat zone.

Стаття надійшла 22.10.2025
Статтю прийнято 12.11.2025
Стаття опублікована 10.12.2025